שפרחה בה צרעת. בירושלמי[ג] מפרש דילפינן נגזר דכתיב גבי ושתי מנגזר דכתיב גבי עוזיה כשנצטרע דכתיב ביה נגזר מבית ה׳ (דה״ב כו)[מ]: **זיל** לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו בחמרא. וקשה דהא פרק תפלת השחר (ברכות דף כח.) פריך וכי עמון במקומו יושב והלא בא סנחריב ובלבלו לכך פר״ת דגרסינן הכא מואב לחוד דקרא נמי לא הזכיר אלא מואב דכתיב שאנן מואב ובברכות נמי לא גרסינן אלא עמון ומזה הטעם התירו ליהודה גר העמוני לבא בקהל אבל משמע דגרי אינך לא רצו להתיר לבא בקהל לפי שלא בלבל סנחריב מצריים ולא בלבל מואב ומיהו קשה דבברכות משמע בלותה שהבלתי שסנחריב בלבל עמון ובירמיה[ה] חשיב להו בלותן שהגלה נבוכדנצר וי״ל לפי שסנחריב היה ראשון שבלבל נקרא הכל על שמו ועליו כתיב[ו] ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שוסתי[ז] אבל ודאי עיקר החורבן היה ע״י נבוכדנצר[ח]:

ממוכן [מ] יש מדרש שהיה דניאל ולפי שהיה נשוי לשרית שהיתה גדולה ממנו שלא היה יכול לכופה לדבר כלשונו יען לעשות כן: כל

בבוציני[א] ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא אמר רבא יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין מתחילין בד״ת ובדברי תשבחות אבל עובדי כוכבים שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תיפלות וכן בסעודתו של אותו רשע הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו אינו לא מדיי ולא פרסי אלא כשדיי רצונכם לראותה אמרו לו אין ובלבד שתהא ערומה [מ] שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת (מ) היינו דכתיב [ב] אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה כשם שעשתה כך נגזר עליה [ג] ותמאן המלכה ושתי מכדי פריצתא הואי דאמר מר [ד] שניהן לדבר עבירה נתכוונו מ״ט לא אתאי א״ר יוסי בר חנינא מלמד שפרחה בה צרעת במתניתא תנא [בא גבריאל ועשה לה זנב] [ג] ויקצף המלך מאד (ד) אמאי דלקה ביה כולי האי אמר רבא שלחה ליה בר[מ] אהורייריה דאבא אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוי וההוא גברא אשתטי בחמריה[נ] מיד [ג] וחמתו בערה בו [ד] ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן [ד] יודעי העתים שיודעין לעבר שנים ולקבוע חדשים אמר להו דיינוה לי אמרו היכי נעביד נימא ליה קטלה למחר פסיק[ג] ליה חמריה (ג) ובעי לה מינן נימא ליה שבקה קא מזלזלה[ד] במלכותא אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתיב על דורדייה וטעמא אמרו ליה דכתיב [ה] שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר מיד [ו] והקרוב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש א״ר לוי כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר כרשנא אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע כלום הקריבו לפניך[ס] כרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך שתר כלום הקריבו לפניך שתי תורין אדמתא כלום בנו לפניך מזבח אדמה תרשיש כלום שימשו לפניך בבגדי כהונה דכתיב בהו [ז] תרשיש ושהם וישפה מרס כלום מירסו בדם לפניך מרסנא כלום מירסו במנחות לפניך ממוכן כלום הכינו שלחן[ט] לפניך [ח] ויאמר ממוכן תנא ממוכן זה המן ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות אמר רב כהנא °מכאן שההדיוט קופץ בראש [מ] להיות כל איש שורר בביתו אמר רבא °אלמלא אגרות הראשונות לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט אמרי מאי האי דשדיר לן להיות כל איש שורר בביתו פשיטא אפילו קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי. [י] ויפקד המלך פקידים א״ר מאי דכתיב [כ] כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרוש אולת זה דוד דכתיב [ל] ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בתולה כל מאן דהוה ליה ברתא אייתה ניהליה וכסיל יפרוש אולת זה אחשורוש דכתיב ויפקד המלך פקידים כל מאן דהוה ליה ברתא איטמרה מיניה [מ] איש יהודי היה בשושן הבירה וגו׳ איש ימיני מאי קאמר אי ליחוסא קאתי ליחסיה (ד) ואזיל עד בנימין אלא מאי שנא הני תנא כולן על שמו נקראו בן יאיר בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו בן שמעי בן ששמע אל תפלתו בן קיש שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קאתי אמר רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה[ז] אמר רבה בר בר חנה אמר ר׳ יהושע בן לוי[ס] אביו מבנימין ואמו מיהודה ורבנן אמרי משפחות מתגרות זו בזו משפחת יהודה אומרת אנא גרים דמתיליד מרדכי דלא קטליה דוד לשמעי בן גרא ומשפחת בנימין אמרה מינאי קאתי רבא אמר כנסת ישראל אמרה[ט] לאידך גיסא ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני מה עשה לי יהודי דלא

בוציני. דלועין קטנות כלומר דבאותו מין עצמו זה נוקף וזו נוקפת הוא אומר להראות את יופיה והיא לכך נתכונה שיסתכלו ביופיה: פריצתא הואי. פרוצה היתה: מלמד שפרחה בה צרעת. ויליף בירושלמי[ג] מאשר נגזר עליה וכתיב ושב בית החפשית מצורע כי נגזר מבית ה׳ (דה״ב כו) מה להלן צרעת אף כאן צרעת: [ד] אהורייריה. שומרי[ב] הסוסים: לקבל אלפא חמרא שתי. כן העיד הכתוב עליו (דניאל ה): פסיק ליה. יפיג יינו מעט מעליו: על דורדייה. על שמריו: וטעמא אמרו ליה. ויפה אמרו לו דודאי כן הוא שמתוך שהאדם שקט דעתו מיושבת עליו שנאמר שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו וסיפיה דקרא על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר: פסוק זה על קרבנות נאמר. והקרוב אליו לשון הקרבת קרבן מלאכי השרת הזכירו לפני הקב״ה את הקרבנות שהקריבו ישראל לפניו לעשות להם נקמה בושתי ותבא אסתר ותמלוך תחתיה: כרשנא. כלוס הקריבו לפניך כרים בני שנה: שתר. שתי תורים: מרס. שמירסו את הדם שלא יקרש[ד] ושוב לא יהא ראוי לזריקה: מרסנא. מירסו במנחות לבולן. ממרס לשון מגיס: מוכן לפורענות. עומד להיות תלוי: מכאן שההדיוט קופץ בראש. שהרי מנה אותו הכתוב לבסוף אלמא גרוע הוא מכולן והוא קפץ בראש: אלמלא אגרות ראשונות. שהוחזק בהן שוטה בעיני האומות: לא נשתייר משונאי ישראל שריד ופליט. שהיו ממהרין להורגן במלות המלך באגרות האמצעיות ולא היו ממתינים ליום המועד: אמרי מאי האי דשדר לן. אומרים האומות מה זה ששלח לומר לנו להיות כל איש שורר בביתו (ה) שאף הגרדן שורר בביתו: פרדשכא. פקיד ונגיד: נערה. דוד לא ביקש אלא נערה אחת (ו) כל אדם הראה לשלוחיו את בתו אולי תיטב בעיניו ואחשורוש כסיל הוה לקבץ את כולן הכל יודעין שלא יקח אלא אחת ואת כולן יבעל מאן דהוה ליה ברתא מטמרה: מוכתר בנימוסו היה. בשמות נאין נימוס שם בלשון יון: [א] °(נערי[נ]) לא גרסינן אלא הכי גרסינן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי כו׳: דלא

מסורת הש״ס עם הוספות

א) [סוטה ח:], ב) לעיל סע״א, ג) עיין מהר״צ חיות בילקו״מ ושפ״ח, ד) יומא מג:, ה) כז ג-ו, ו) ישעיה י יג, ז) [וע״ע תוס׳ יבמות עו: ד״ה מגיימין ותוס׳ סוטה ט.], ח) [עי׳ פרקי דר״א פמ״ט] ובתרגום שני אסתר א טז, ט) מו״ק כח ע״א.

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ מלאכה בשבת לפיכך נגזר עליה פ] בשבת היינו דכתיב: (ב) שם ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו אמאי דלקה: (ג) שם פסיק ליה חמריה ודכיר לה ובעי לה מינן: (ד) שם ליחסיה וליזיל עד בנימין מאי שנא הני תלתא תנא כולן כנ״ל ומיבא אלא נמחק: (ה) רש״י ד״ה אמרי מאי וכו׳ להיות כל איש שורר בביתו פשיטא שאף הגרדן: (ו) ד״ה נערה וכו׳ נערה אחת לפיכך כל אדם וכו׳ ואחשורוש היה כסיל וכו׳ מטמרה מיניה הס״ד:

גליון הש״ם

גמ׳ אמר ר״כ מכאן שההדיוט כו׳. עי׳ ירושל׳ פרק ד דסנהדרין ה״ז: שם אמר רבא אלמלא. ע״ל כא ע״א תד״ה אלמלא: רש״י ד״ה נערי לא גרסי׳. עי׳ דבר נחמד בספר מקוס שמואל ע]:

ליקוטי רש״י

זכר את ושתי. את יפיה ונעלב [אסתר ב, א]. כשם שעשתה כך נגזר עליה. שתפשט ערומה בשבת. שפרחה בה צרעת. כדי שתמאן ותהרג. אמר רבא וכו׳. ששלחה לו דברי גנאי [שם א, יב]. לקבל אלפא חמרא שתי. כנגד אלף איש היה שותה יין [דניאל ה, א]. על כן עמד טעמו בו. אלמא הגולין מפיגין טעמן [שבת קמה:]. לא נמר. לא נחלף [ירמיה מח, יא]. פרדשכא. סרליוט [שבת צד.]. כל ערום יעשה בדעת. מעשהו. דכתיב ויפקד המלך פקידים. יודעים היו שלא ישא לכולם ומי שהיה לו בת הטמינה [משלי יג, טז]. איש ימיני. מבנימין היה [אסתר ב, ה].

הגהות וציונים

מ] ס״א לא גריס בר (גליון): נ] בכת״י אשתטי בחמרא פורתא: ג] צ״ל פכח, וכ״ה בכת״י (דק״ס): ד] בכת״י הנוסח כהוגן שבקה אמר מזלזלינא במלכותא (דק״ס): ה] בכת״י ובע״י נוסף אומות העולם: ו] בכת״י ובע״י נוסף ולחם הפנים לפניך: ז] [בע״י איתא תוספות יש ספרים דגרסי ״איש יהודי היה בשושן הבירה וגו׳ אמר רב נחמן מוכתר בנימוסו היה״ פי׳ שמות נאים והגונים כדדריש שכולם על שמו נקראים וי״ס דגרסי ״קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני יהודי אלמא מיהודה קאתי ימיני אלמא מבנימין קאתי אמר רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה״ ולא נהירא דמה ענין זה לזה ומיהו יש ליישבו מוכתר בנימוסו מוכתר בשמות נאים ובמעשים נאים ובטכסיסי מלכות ולכך קורהו על שם יהודה שהיה חשוב מכל השבטים ויצאו ממנו מלכים] (גליון): מ] [בע״י גריס רבה בר רב הונא ורבה בר בר חנה משמיה דרבי יהושע בן לוי אמרו אביו מבנימין וכו׳ וע״ש בפרש״י, ובערוך ערך נמס ב כתב בזה״ל מרדכי מוכתר בנמוסו היה כעדי [וכ״ה בכמה כת״י] פירוש מצוין בדתי התורה כעדי שהיה ידוע בדורו וזהיר במצות [ובדפו״ר נוסף כאן עוד דיבור ועשה לה זנב. ילף לה מעליה ולהלן (שמואל א׳ ט, כד) הוא אומר וירם הטבח את השוק והעליה ואמר ר׳ יוחנן (ע״ז כה ע״א) השוק והאליה מה להלן אליה אף כאן אליה: והצענזור השמיט מאמר הגמ׳ ״בא גבריאל ועשה לה זנב״ עם פי׳ רש״י ותוס׳ ובדפוסים המאוחרים הכניסו שנית דברי הגמ׳ בלי רש״י ותוס׳ (דק״ס): כ] צ״ל שומר (רש״ש) וכ״ה בכת״י: ל] [צ״ל כעדי עי׳ בע״י בפרש״י שם, עי׳ בערוך ערך נמס וערך עדי] (גליון), [ראה אות ח]. ועי׳ בילקוט מפרשים: מ] בדפו״ר נוסף ומאן דאמר נעשה לה זנב ילף עליה דכתיב הכא מעליה דכתיב גבי שמואל וירם הטבח את השוק והעליה ואמרינן זו האליה: (עי׳ אות י): נ] צ״ל שושתי (רש״ש): ס] עי׳ תוס׳ רי״ד ובדקדוקי סופרים: ע] שפירש שתיבת נערי הוא ראשי תיבות לסימן לשמות המ״ד שתי׳ הקושיא דמיהודה ובנימין. נ נחמן ע ס״ת דיהושע ר רבנן י יוחנן: פ] כ״ה הגי׳ בכת״י ובע״י ושם נוסף עוד כאן שתשחט ערומה בשבת והיינו:

איהו בקרי ואיתתי׳ בבוציני. פי׳ שניהם לזנות. מוכתר בנימוסו. [הי׳ כעדי] פי׳ מצויין בדתי כל התורה היה (בצדי) א) שהיה בדורו יודע וזהיר במצות. ורבה ב] בר רב הונא עדיף מיניה בענותנות דהא אמר רבא ע) תלת מילי בעאי משמיא חכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא יהבו לי ענותנותיה דרבה בר רב הונא לא יהבו לי:

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) ל״ל מצויין בדתי כל התורה היה כעדי שהי׳ ידוע בדורו וזהיר במצות וכ״ה בערוך ערך נמס ב׳:

הגהות מהר״ב רנשבורג

א] רש״י ד״ה נערי לא גרסינן. נ״ב עיין בזה בספר מקוס שמואל בשער המירוליס ע]:

תורה אור השלם

א) בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב לֵב הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן אָמַר לִמְהוּמָן בִּזְתָא חַרְבוֹנָא בִּגְתָא וַאֲבַגְתָא זֵתַר וְכַרְכַּס שִׁבְעַת הַסָּרִיסִים הַמְשָׁרְתִים אֶת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: [אסתר א, י]

ב) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּשׁוֹךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ זָכַר אֶת וַשְׁתִּי וְאֵת אֲשֶׁר עָשְׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר נִגְזַר עָלֶיהָ: [אסתר ב, א]

ג) וַתְּמָאֵן הַמַּלְכָּה וַשְׁתִּי לָבוֹא בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּיַד הַסָּרִיסִים וַיִּקְצֹף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בוֹ: [אסתר א, יב]

ד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יֹדְעֵי הָעִתִּים כִּי כֵן דְּבַר הַמֶּלֶךְ לִפְנֵי כָּל יֹדְעֵי דָת וָדִין: [אסתר א, יג]

ה) שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשֹׁקֵט הוּא אֶל שְׁמָרָיו וְלֹא הוּרַק מִכְּלִי אֶל כֶּלִי וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ עַל כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר: [ירמיה מח, יא]

ו) וְהַקָּרֹב אֵלָיו כַּרְשְׁנָא שֵׁתָר אַדְמָתָא תַרְשִׁישׁ מֶרֶס מַרְסְנָא מְמוּכָן שִׁבְעַת שָׂרֵי פָרַס וּמָדַי רֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַיֹּשְׁבִים רִאשֹׁנָה בַּמַּלְכוּת: [אסתר א, יד]

ז) וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֵּה מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוּאָתָם: [שמות כח, כ]

ח) וַיֹּאמֶר מְמוּכָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים לֹא עַל הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ עָוְתָה וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה כִּי עַל כָּל הַשָּׂרִים וְעַל כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: [אסתר א, טז]

ט) יַשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֶל מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְאֶל עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ לִהְיוֹת כָּל אִישׁ שֹׁרֵר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ: [אסתר א, כב]

י) וְיַפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל מְדִינוֹת מַלְכוּתוֹ וְיִקְבְּצוּ אֶת כָּל נַעֲרָה בְתוּלָה טוֹבַת מַרְאֶה אֶל שׁוּשַׁן הַבִּירָה אֶל בֵּית הַנָּשִׁים אֶל יַד הֵגָא סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וְנָתוֹן תַּמְרוּקֵיהֶן: [אסתר ב, ג]

כ) כָּל עָרוּם יַעֲשֶׂה בְדָעַת וּכְסִיל יִפְרֹשׂ אִוֶּלֶת: [משלי יג, טז]

ל) וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעַלְמָה לְפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְּחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ: [מלכים א׳ א, ב]

מ) אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וּשְׁמוֹ מָרְדֳּכַי בֶּן יָאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶּן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי: [אסתר ב, ה]